

KRUONIO DVARVIETĖ

Algirdas ŽALNIERIUS, Augustina GRINKEVIČIŪTĖ

Pirmieji žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai Kruonio dvarvietėje buvo atlikti 2004 m. Tyrinėtose vietose didesniąją kultūrinių sluoksnių dalį sudaro pastatą remontuojant ir griaunant atsiradę griuvenų sluoksniai. Aiškesnių iki dvaro pastatymo susidariusių kultūrinių sluoksnių rasta į R nuo rūmų liekanų. Kruonio dvaro rūmų R dalyje buvo įrengti du rūšiai, perdengti cilindriniais skliautais (žr. *ATL 2004 metais*, V., 2006, p. 163–166).

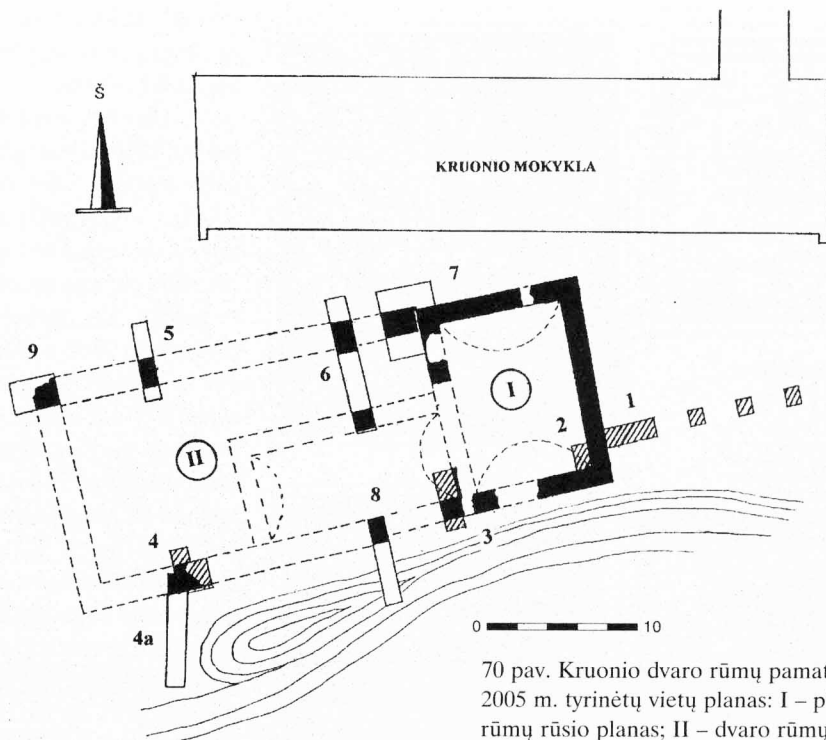
Dvarvietė yra miestelio PV dalyje, ant aukštumos, esančios dešiniajame Kruonės upelio slėnio šlaite. Dvarvietės teritorijoje stovi mūrinė Kruonio pagrindinė mokykla bei keli miestelio gyventojų sklypai su gyvenamaisiais ir ūkiniais pastatais. Mūrinių dvaro rūmų liekanos stovi ant paties Kruonės upelio slėnio šlaito, keli metrai į P nuo mūrinio mokyklos pastato. 1570 m. Smolensko kaštelionas G. Tryzna pardavė Kruonio, Darsūniškio ir Zapyškio dvarus Vilniaus tįjūno M. Oginskio žmonai ir jos sesers vaikams. Pardavimo akte dvare minimi 4 namai ir keli ūkiniai pastatai. T. B. Oginskis 1583 m., išmokėjęs savo seseriai jos dalį, tapo tikroju dvaro savininku. Po 1596 m. bažnytinės unijos T. Oginskis pastatė mūrinę unitų bažnyčią. Matyt, tuo metu buvo pastatyti ir pirmieji mūriniai dvaro rūmai.

Kaišiadorių savivaldybei skyrus lėšų, archeologiniai tyrinėjimai buvo pratęsti 2005 m. Tyrinėjimų tikslas – nustatyti buvusį Kruonio dvaro rūmų planą. Archeologinių tyrinėjimų metu buvusių dvaro rūmų V dalyje buvo iškastos 6 įvairaus dydžio perkastos (4a, 5–9), ištirtas bendras 47,6 m² plotas (70 pav.).

Perkasa 4a buvo iškasta 29,8 m į P nuo išlikusių dvaro rūmų PR kampo. Kasant perkasą norėta nustatyti, ar 2004 m. perkasoje 4 rasti statinio pamatai yra susiję su dvaro rūmais, ar tai, kaip spėta 2004 m. tyrinėjimų ataskaitoje, bokšto liekanos. Pirminį žemės paviršių sudaro smėlis, rastas 50–100 cm gylyje. Virš geologinių sluoksnių nepastebėta jokio per ilgesnį laiką susiklosčiusio kultūrinio sluoksnio. Čia rasti tik statant dvaro rūmus ir jį griaunant susidarę supiltiniai sluoksniai, o 2004 m. tyrinėjimų metu rasti pamatai priklauso Kruonio dvaro rūmų pastatui ir yra vienoje linijoje su išlikusių dvaro rūmų P siena.

Perkastos 5–7, 9 buvo iškastos ieškant buvusių dvaro rūmų Š sienos ar jos pamatų liekanų. Sienos liekanos buvo rastos 6–7 perkasoje 30–100 cm gylyje. Tikras sienos storis aptiktas tik perkasoje 7, kur jis yra 160 cm. Sienos išorinės dalys, atrodo, buvo sumūrytos iš 29–31x15–15,5x7–8,5 cm dydžio plytų, rištų renesansiniu būdu. Mūro vidus užpildytas įvairaus dydžio rieduliais ir plytų nuolaužomis, naudojant baltą riebių skiedinį. Nustatyta, kad rastoji siena ir jos pamatas yra priglaustas prie išlikusio dvaro liekanų V sienos pamatų, ir priklauso vėlesniam dvaro priestatui.

Perkasoje 5, 6, 9 buvo atkastos tik buvusio priestato pamatų liekanos, išardytos iki 100–250 cm gylio nuo dabartinio žemės paviršiaus. Pamatai sumūryti iš įvairaus dydžio lauko riedulių, rištų baltu riebiu kalkių skiediniu. 190–194 cm pamato mūre sudėtos tik plytų nuolaužos, o išardytų pamatų duobės užpylime, kuriame vyrauja kalkių skiedinio trupiniai, rastos tik plytų nuolaužos. Visos

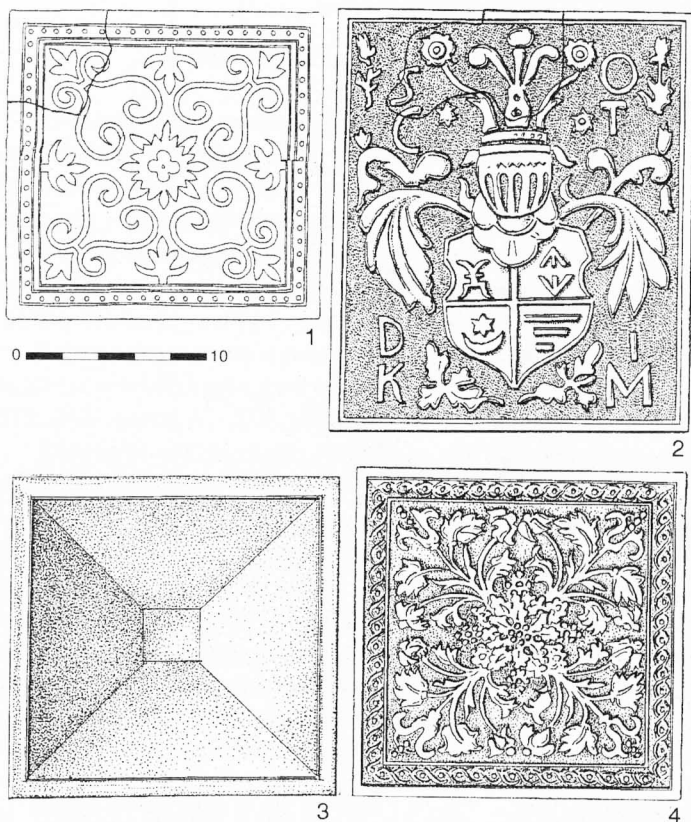

70 pav. Kruonio dvaro rūmų pamatų ir 2004–2005 m. tyrinėtų vietų planas: I – pirmųjų dvaro rūmų rūsio planas; II – dvaro rūmų priestato pamatų planas; 1–4 – 2004 m. perkasoje, 4a, 5–9 – 2005 m. perkasoje. A. Žalnieriaus brėž. Fig. 70. Layout of the Kruonis manor foundation and sites investigated in 2004–2005: I – layout of the cellar of the first manor palace; II – layout of the palace wing foundation; 1–4 – trenches excavated in 2004, 4a, 5–9 – trenches excavated in 2005.

sveikos plytos ir didesnės jų nuoskalos bei lauko rieduliai buvo išrinkti ardant tiek priestato sienas, tiek ir jų pamatus. Plytgaliai buvo 15–16 cm pločio, 7,5–8 cm storio, tai atitinka išlikusioje priestato sienoje esančių plytų dydžius. Perkasoje 6 aptiktas pertvarinės sienos pamatų liekanos, esančios 3,64 m į P nuo priestato Š sienos. Pertvarinėje sienoje išliko neiškios paskirties nišos, galbūt susijusios su rūsiu apšildymu, pėdsakai. Priestato P sienos pamatų liekanos buvo rastos perkasoje 4a, 8. Čia sienos pamatai išardyti iki 40–170 cm gylio nuo žemės paviršiaus. Pamato plotis perkasoje 4 yra 181 cm, perkasoje 8 – 174 cm. Priestato P sienos pamatų mūras niekuo nesisiskiria nuo Š sienos mūro, o siauresnis pa-

matas perkasoje 8 paaiškinamas tuo, kad šioje vietoje rasta rūsio šviesolango niša.

Priestato ŠV kampas buvo rastas perkasoje 9, 25,4 m į V nuo išlikusių dvaro rūmų ŠV kampo. Priestato plotis V gale yra 14,7 m, prie jungties su senuoju dvaro rūmų pastatu – 13,7–14 m. Priestato PR kampe, prie P sienos buvo įrengtas cilindrinis skliautu perdengtas apie 5,6 m pločio rūsys. Prie priestato Š sienos buvo rastos lauko riedulių grindis-

71 pav. Plokštinių koklių rekonstrukcija:
 1–3 – XVI a. pabaigos kokliai; 4 – XVII a.
 pirmos pusės koklis. *V. Trečiokienės pieš.*
 Fig. 71. Flat tiles (reconstructions):
 1–3 – stove-tiles of the late 16th century;
 4 – a stove-tile of the first half of the 17th century.

nio liekanos, buvusios tuoj po velėna. Tai galėjo būti tiek nuogrindos, tiek buvusio rūmų kiemo grindinio liekanos. Pirmųjų dvaro rūmų nuogrindos liekanos buvo rastos apie 40–50 cm giliau.

Didesnioji dalis radinių buvo aptikta griuvenų sluoksniuose, supiltuose išardžius dvaro rūmų priestatą. Tai plokštinių ir puo-

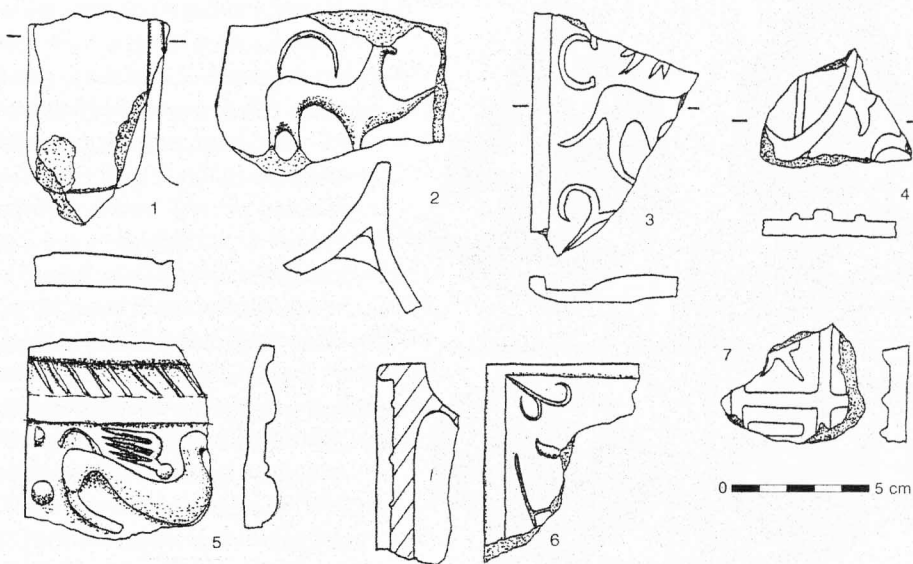
dyninių koklių fragmentai, buitinės ir statybinės keramikos šukės.

Dalis plokštinių koklių polichrominiai, glazūruoti mėlyna, žalia, balta ir geltona glazūra, puošti stilizuotu augaliniu–geometriniu ornamentu, akanto lapais. Jie datuojami paskutiniu XVI a. ketvirciu ir priskirtini pirmiesiems dvaro rūmams. Taip pat rasta puoštos žvynais, žaliai glazūruotos dekoratyvinės plokštės fragmentas (72:1 pav.). Keletas koklių neglazūruoti arba glazūruoti žalia glazūra, turi lygų paviršių arba puošti stilizuotu augaliniu ornamentu. Jie skiriami tam pačiam laikotarpiui (72:1, 3, 4 pav.). Kiti plokštiniai kokliai glazūruoti žaliai, puošti stili-

zuotu augaliniu–geometriniu ornamentu, mitologinių gyvūnų figūromis ir datuojami XVII a. pirmąja puse (72: 2, 5 pav.).

Rasti tik du puodyninių koklių fragmentai. Vienas puodyninis koklis lipdytas, molio masė su grūsto akmens priemaiša, kitas žiestas iš gerai paruoštos be priemaišų molio masės. Abu turėjo kvadratinę angą. Lipdytas koklis datuojamas XV–XVI a. riba, o gal ir ankstyvesniu laikotarpiu. Žiestas koklis datuojamas XVI a. pabaiga.

Buitinę keramiką sudaro degtų oksidacinėje aplinkoje, žaliai ir rudai glazūruotų žiestedų indų, keptuvių ir lipdytų virimo puo-

dų, dubens šukės, datuojamos XVI a. pabaiga – XVII a. pirmąja puse. Virimo puodų molio masėje yra smulkių liesiklių, pakraštėliai suformuoti tik profiliuojant pačią indų angos briauną. Nors kelias virimo puodų ir dubens šukes pagal pakraštėlio profiliavimą ir molio masėje esantį akmens kristalų priemaišų kiekį ir ornamentavimą galima datuoti ir XV a. ar XVI a. pirmąja puse (75: 1–5 pav.). Stiklo dirbiniai – stiklinių indų ir langų stiklo šukės. Rasti juodo, primenančio bazaltą, akmens apdailinės (?) plokštelės ir pilko smiltainio grindų plytų fragmentai. Dvaro rūmų priestatas buvo dengtas plokštinėmis čerpėmis apvaliais galais. Jos dviejų dydžių: vienos yra 16–16,5 cm pločio, apie 2,2 cm storio, kitos – 17–18 cm pločio, apie 2,5 cm storio. Abi čerpių rūšys turi trikampius tvirtinimo kablius. Ten pat rastos ir kelios žalios glazūruotų kraiginių čerpių ir „antelių“ šukės.

72 pav. Plokštinių koklių fragmentai:

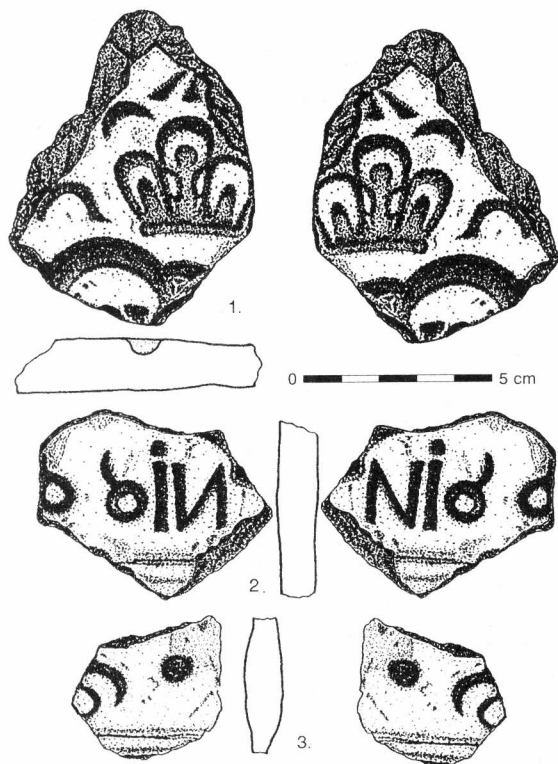
1 – XVI a. pabaigos dekoratyvinės krosnies plokštės fragmentas; 2, 5 – XVII a. pirmos pusės koklių fragmentai; 3, 4, 6, 7 – herbinių koklių fragmentai. A. Žalnieriaus pieš.

Fig. 72. Fragments of flat stove-tiles:

1 – a decorative stove-tile fragment of the late 16th century; 2, 5 – stove-tile fragments of the first half of the 17th century; 3, 4, 6, 7 – stove-tile fragments bearing coats of arms.

Radiniai į sluoksnį pateko jau nugriovus dvaro pastatą ir užpilant duobes likusiu statybiniu laučiu.

Perkasoje 8 buvo užfiksuoti stratigrafiškai susiklostę kultūriniai sluoksniai, susiję su rūmų priestato pastatymo ir jo egzistavimo laikotarpiu, todėl jos tyrimų rezultatai aprašomi išsamiau. Perkasa iškasta buvusio dvaro rūmų teritorijos P dalyje, 15,3 m į V nuo išlikusių dvaro rūmų liekanų PR kampo. Ka-

73 pav. Plokštinių koklių šampų (?) fragmentai. Dešiniajame stulpelyje – veidrodinis šampų vaizdas. A. Grinkevičiūtės pieš.

Fig. 73. Fragments of flat stove-tile matrixes (?), a mirror view presented in the right column.

sant perkasą norėta surasti dvaro rūmų priestato P sienos pamatus ir nustatyti ant Kruonės upelio Š šlaito krašto supilto apie 80 cm aukščio ir apie 5 m pločio pylimo sluoksnių nuolaidžiais šlaitais stratigrafiją. Pirminis žemės paviršius, kurį sudaro smėlis, buvo rastas 60–120 cm gilyje. Virš jo yra supiltas 26–30 cm storio smėlio sluoksnis, kuriame pastebėta smulkių plytų nuoskaļų. Šis sluoksnis susidarė statant dvaro rūmų priestatą, pa-

skleidžiant iš pamatų duobės iškastą smėlį. Jokių ankstyvesnių žmonių veiklos pėdsakų nepastebėta. Virš supilto smėlio susidarė iki 12 cm storio pilkos su degėsiais žemės sluoksnis. Panašūs kultūriniai sluoksniai, susidarę dvaro rūmų gyvavimo metu, buvo rasti tik prie pirmųjų dvaro rūmų R sienos, 2004 m. – perkasoje 1. Sluoksnyje buvo rastos trys, atrodytu, vieno indo šukės. Indo molio masė balta, pats indas išorėje ir iš vidaus glazūruotas ruda glazūra, petelių srityje puoštas štampuotu rombų juostos ornamentu. Tai importinis indas, datuojamas XVI a. pabaiga.

Aukščiau supiltas iki 30 cm storio, į Š ir P plonėjantis maišytos žemės ir smulkių griuvenų sluoksnis, kurį dengia plonas degėsių sluoksnelis. Sluoksnis susidarė jau pastačius rūmų priestatą, pilant šiukšles iš pastato patalpų. Jame rasta plokštinių koklių, įvairios paskirties buitinės keramikos šukių, akmeninės grindų plytelės dalis.

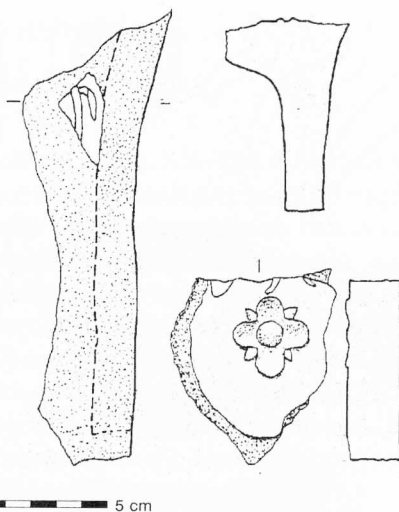
Dalis plokštinių koklių puošti heraldiniais motyvais. Tačiau rasti tik nedideli šių koklių fragmentai, todėl jų priklausomybę šiuo metu sunku nustatyti. Kokliai glazūruoti balta ir žalia glazūra, apdege, matyt, gaisro metu, nes glazūra pakeitusi savo pirminę spalvą (72:3, 4, 7 pav.). Vienas koklis pagal Kauno senamiesčio 43 kvartale rastą tokį patį koklį priskirtinas Oginskių giminei (71:2 pav.). Kokliai datuojami XVII a. pirmąja puse. Keli nedideli plokštinių koklių fragmentai glazūruoti balta, geltona, žalia, mėlyna glazūra, puošti stilizuotu augaliniu, geometriniu ornamentu ir priskirtini pirmiesiems dvaro rūmams.

Kaip išskirtinius radinius reikia paminė-

ti plokštinių koklių šampų (?) fragmentus. Viename šampo fragmente matosi heraldinio skydo dalis ir kunigaikštiška kepurė, augalinis ornamentas (73:1 pav.). Kituose dviejuose gabaliukuose, atrodytų, priklausiuose vienam šampui, matosi atvirkščios raidės „N“, „I“ ir augalinio ar geometrinio ornamento dalys (73:2–3 pav.). Tačiau abejonių, ar tai yra plokštinių koklių šampai, kelia apie 2 cm plokščių storis. Paprastai koklių šampai būna 3–4 cm storio. Galbūt tai jau pagamintų koklių atspaudai, padaryti tiesiog iš smalsumo ar kokiais nors kitais tikslais. Pagal atspauduose esantį ornamentą šiuos radinius reiktų datuoti XVII a. pirmuoju ketvirčiu.

Kitas retas radinys – tai keramikinės dekoratyvinės interjero plokštės fragmentai, puošti stilizuotu polichrominiu augaliniu ornamentu. Plokštės ornamentas baltas, fonas mėlynas. Plokštės fragmentai datuojami XVI a. paskutiniu ketvirčiu ir priskirtini pirmajam dvaro rūmų pastatui (74 pav.).

Sluoksnyje rastas buitinės keramikos šukės galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes. Pirmajai skiriami maisto laikymui ir valgymui skirti indai. Tai įvairaus dydžio puodynų, lėkščių, keptuvių šukės. Dauguma šių indų žiesti, degti oksidacinėje aplinkoje, iš vidaus glazūruoti žalia įvairių atspalvių glazūra. Pakraštėliai vertikalūs ar lengvai atlenkti į išorę, profiliuoti. Išskirtini keli indai su šomis, kurie viršutinėje dalyje glazūruoti tiek iš vidaus, tiek išorėje. Skiriasi ir jų pakraštėliai, kurie yra vertikalūs, neprofiluoti, suapvalinta tik pati angos briauna. Vienas indas petelių srityje puoštas banguotų linijų juosta. Didesnė dalis rastų indų buvo žiesti. Tačiau trijų indų dugnuose yra atsispaudęs žvyras, molio masėje yra smulkaus žvyro ir akmens kris-

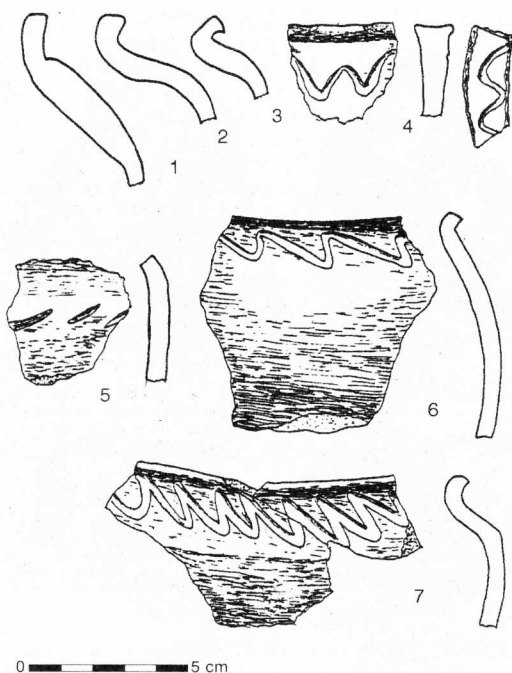

74 pav. Dekoratyvinės interjero plokštės fragmentai. A. *Žalnieriaus pieš.*

Fig. 74. Fragments of a decorative interior panel.

talų priemaišų. Atrodytų, kad šių indų bent jau apatinė dalis buvo nulipdyta ir vėliau apžiesta. Indų šukės datuojamos XVI a. pabaiga – XVII a. pirmąja puse.

Antrai indų grupei priklauso virimo puodų šukės. Indai lipdyti, molio masėje yra grūsto akmens priemaišų. Indų sienelės aprūkusios, su apdegimo pėdsakais. Du indai petelių srityje puošti banguotomis linijomis (75:6, 7 pav.). Pagal pakraštėlių suformavimą virimo puodai skirstomi į dvi grupes. Pirmai grupei priskirti puodai, kurių pakraštėliai vertikalūs, angos briaunos suapvalintos. Antrai indų grupei priskirtos puodų šukės, kurių pakraštėliai suformuoti profiliuojant tik atverstą pačią angos briauną, jos datuojamos XVII a. pirmąja puse. Galbūt pirmosios grupės virimo puodus reiktų priskirti ankstesniam laikotarpiui ir datuoti bent jau pirmąja XVI a. puse. Kaip retesnę radinį reikia pažymėti nu-

75 pav. Virimo puodų (1–3, 5–7) ir dubens (4) šukės. A. Žalnieriaus pieš.
Fig. 75. Fragments of cooking-pots (1–3, 5–7) and a bowl (4).

lipdyto indo su aša šukę, kurios molio masėje yra grūsto akmens priemaišų. Taip pat rastos dvi stiklinių butelių šukės, durų vyro dalis ir pilkai rusvo smiltainio grindų plytelės fragmentas.

Viršutinius pylimo sluoksnius sudaro griaunant dvaro rūmų priestatą supilti griuvenų sluoksniai ir velėna. Dvaro pastato PV dalyje esantis pylimas neturi nieko bendra su

gynybiniais įrenginiais, ir susiformavo dvaro rūmų gyvavimo ir jo nugriovimo laikotarpiu (žr. *LIIR*, f. 1, b. 471).

Pagal tyrinėjimų duomenis, XVI a. pabaigoje buvo pastatytas šiuo metu dalinai išlikęs dvaro pastatas. Prie senojo pastato V sienos ne vėliau kaip XVII a. pirmame ketvirtyje buvo pristatytas naujas priestatas. Atrodytų, kad reiktų koreguoti 2004 m. tyrinėjimų ataskaitoje pareiktą teiginį, kad dvaro rūmai buvo galutinai nugriauti XIX a., nes sprendžiant pagal griuvenų sluoksniuose aptiktus archeologinius radinius, priestatas buvo nugriautas ne vėliau kaip XVIII a. pradžioje. Nugriovus priestatą išliko ir greičiausiai dar iki XIX a. buvo gyvenami pirmieji dvaro rūmai.

KRUONIS MANOR SITE

In 2005 at the Kruonis manor site an area of 47.6 m² was investigated in total (Fig. 70). The investigation revealed that at the western side of the manor built in the late 16th century a 25.4 m long and about 14 m wide wing was built not later than in the first quarter of the 17th century. It was destroyed in the early 18th century. The archaeological finds collected included shards of vessel-shaped and flat stove-tiles (Fig. 71–72), as well as fragments of household pottery (Fig. 75) and constructional ceramics (Fig. 74) dating to the late 16th – 17th century. Exclusive finds were matrixes of flat stove-tiles dating to the first quarter of the 17th century (Fig.73).